

Posouzení bakalářské práce *První a druhá* od Barbory Kovářové

Hlavní směřování

Barbora Kovářová (dále autorka) se ve svém pojednání zabývá některými motivy obsáhlé monografie *Druhé pohlaví* od Simone de Beauvoir. Zabývá se tedy tématem, které se ocitá na samé hranici filosofie, sociologie a gender studies. De Beauvoir do hry navíc zapojuje i výrazný historický ohled. Zároveň se jedná o téma živé a aktuální.

Především poslední řečené má své klady a zápory. Na straně jedné je chvályhodné psát o tématech, která jsou relevantní v současné filosofii, je to však na straně druhé obtížné. Autorka totiž sice vychází z knihy, jejíž téma je aktuální, avšak sama kniha byla sepsána před více jak sedmdesáti lety, a jakkoli je téma aktuální, v případě konkrétních fenoménů, k nimž se vztahuje Simone de Beauvoir, se docílilo mnohých pokroků.

Autorka tyto nástrahy zohledňuje – rámuje práci historickými i sociologickými ohledy a pracuje se současnými interpretacemi. Daří se jí přitom postihnout fenomén, který – navzdory jednotlivým pokrokům – za poslední desetiletí nezestárl. Problém tkví podle autorky především v tom, že žena je ve vztahu k muži nadále „tou druhou“ a žije v převážně mužském světě. To znamená, že muž platí za normu, zatímco žena za výjimku.

Právě tematizací tohoto fenoménu předběhla de Beauvoir svou dobu a díky tomu zůstává nadále aktuální. Úvahy o tom, že např. v právu platí muž za normu, si získaly systematickou pozornost teprve v nedávné době. U nás se tímto právním vychýlením v posledních letech zabývá ústavní soudkyně Kateřina Šimečková. Nejde však jen o ideové základy společnosti. Poznotek, že bezpečnostní pásy v autě jsou měřeny na mužské postavy, což se projevuje ve vyšším úmrtí žen při nehodách, mění konstrukci automobilů.

Autorka se však vyhýbá těmto konkrétním dopadům a skutečně se (alespoň většinou) zaměřuje na filosofický rámec toho, co se míní tím, že žena je ta druhá. Pro autorku to – v návaznosti na de Beauvoir – znamená, že muž je subjektem, zatímco žena objektem; muž definuje to, co to znamená být člověkem a ženě náleží jakési umenšené bytí. To především znamená, že ženě není vlastní to, čím by se podle de Beauvoir měl vyznačovat každý člověk – schopnost překračovat sebe sama neboli aktivně utvářet situace, v níž se nacházíme.

Autorka si správně všímá určité zvláštnosti: pro ženu může být tato nesvoboda výhodná. Svoboda je totiž spjata s dvojznačností, která mnohdy působí nejistotu a obavy. Řečeno s Kantem platí: „Jak pohodlné je být nesvéprávný!“¹ Žena je potud mužovou komplikou a sama sobě nepřítelkyní.

V dalším sledu se autorka zaměřuje na dva myslitele, které vůči ženám zastávají velmi odlišná stanoviska. Prvním je Platón, který tradiční tematizaci žen stran filosofů odporuje, druhým je Lévinas, který zas podává jakési filosofické zdůvodnění, proč je žena druhou, a to bytostně. V poslední části zapojuje autorka do svých úvah ještě jeden hlas: Iris Marion Young, která si všímá, jak odlišně „obývá“ žena své tělo – jako by mu nevěřila a nebylo jí vlastní tak, jako je vlastní muži jeho tělo.

Podstatné je, že Iris Marion Young odmítá ženu esencionalizovat. Důvodem odlišného vztahu ke svému tělu není bytostné určení ženy. Rozhodující pro její osud je spíše „množina struktur“, v níž se žena ocitá. Do ní spadají zkušenosti s vlastním tělem, ale rovněž tematizace ženského těla ze strany společnosti, nároky kladené na vystupování žen v soukromí i na veřejnosti, a vůbec celá biografie ženy ve společnosti, která je nadále dominantně mužská.

Je však naše současná společnost dominantně mužská? Autorka by tuto otázku zodpověděla kladně. V závěru pak načrtává určitý otevřený výhled: co by se mělo stát, aby ženy nebyly druhými? A co by to vlastně znamenalo? Jak by samy sobě rozuměly?

¹ I. Kant, *Studie k dějinám a politice*, Praha 2013, str. 148.

Zhodnocení

I.

Autorka napsala čtivé, podnětné a živé pojednání s řadou předností. Z interpretovaného díla si vhodně zvolila pouze vybrané motivy, aniž by se „utápěla“ ve všech aspektech, které de Beauvoir ve své monumentální knize předkládá. Pozitivně hodnotím i skutečnost, že autorka vtáhla do dialogu několik typů myslitelů. Srovnání umožnilo autorce mimo jiné ukázat, že představy o ženách nejsou určeny výlučně dobou a že starověký myslitel může být otevřenější než fenomenolog dvacátého století. Zařazení Iris Marion Young rovněž považuji za dobrý tah, neboť autorce to dovolilo dotáhnout některé úvahy o tělesnosti, které v kontextu interpretace de Beauvoir jen naznačila, a rovněž jí Young poskytla východisko, jak se k de Beauvoir vztáhnout i kriticky.

Práce se čte velmi dobře a je jasně strukturovaná. Využitá literatura je reprezentativní a výběr velmi kvalitní. Vzhledem k tomu, že se v případě bakalářské práce jedná o pojednání kvalifikační, je na místě zdůraznit, že se autorka v procesu jeho zpracování výrazně posunula. Velmi vstřícně, ochotně a aktivně pracovala s námitkami, které jsem adresovala především první verzi rukopisu. Přirozeně není nikdy možné odstranit všechny vytykané nedostatky hned – to chce čas a více textů. Autorka však byla vnímavá a posun, který jsem v její práci zaznamenala, byl výrazný. Nakonec právě tento ohled považuji ve svém hodnocení snad za nejpodstatnější a se zřetelem k tomuto bodu chápu autorčinu práci, která se nevyčerpává jen v předložené stati, za výbornou.

Zvláště chci ocenit ještě jeden bod: krom de Beauvoir zapojila autorka do „rozmluvy“ tři další významné myslitele. To je krok riskantní a nese s sebou určitou cenu. Relativně krátké pojednání, jakou je bakalářská práce, může působit nesevřeně a roztržité. Něco z této kritiky se vztahuje i na posuzovanou práci. Navzdory tomu mám za to, že autorka tuto náročnou disciplínu zvládla chvályhodně. Hlavně však vzniklo pojednání, které nese díky své mnohohlasnosti určité originální rysy.

II.

Jako každému pojednání lze i tomuto adresovat několik výtek. V předešlé sekci jsem zmínila, že autorka si vhodně omezila rámeček, který v díle Simone de Beauvoir zohlednila. Omezení je s ohledem na stránkový rozsah i obsahovou rozpínavost knihy nevyhnutelné. Otázka však je, jestli se autorka neomezila až příliš. Například způsob, jakým pojednává pojem odcizení, není zcela výstižný. Omezuje se na odcizení s ohledem na pohlavní orgány muže a ženy, ale pro de Beauvoir je pojem odcizení širší (byť tělesná konstituce sem skutečně vstupuje, viz níže) a týká se především podnětných pasáží o vzájemném uznání, které přejímá z Hegelova díla.

Dalším kritizovatelným bodem je, že si autorka vezme de Beauvoir za východisko, které zpochybňuje či přezkoumává jen výjimečně. Přitom sama de Beauvoir se často proviňovala vůči vlastním principům. Je např. otázkou, zda sama „neesencializovala“ ženy v opravdu velké míře. Její popis ženského těla prozrazuje, že je sama chápala jako cosi až patologického, neschopného transcendence, kterou připisovala mužskému tělu. Zatímco je muž bytostně kreativní a tvoří nové (což de Beauvoir „vidí“ již na jeho těle), žena je i na základě své tělesnosti zajatkyne cykličnosti, opakování, a tudíž určité podoby neplodnosti (což je s ohledem na skutečnost, že – ano, občas je nutné zopakovat (sic!) elementární poznatky – žena rodí děti opravdu zarážející).

Tím chci říct: kniha *Druhé pohlaví* je výjimečná. O tom není pochyb. Ale míra zaslepenosti, kterou se některé pasáže vyznačují, je rovněž pozoruhodná. Právě zapojení Iris Youngové by skýtalo příležitost tematizovat tyto slepé či problematické body. V nějakém ohledu toho autorka využila, ale nikoli v míře dostatečné.

Třetí kritický bod se týká obtíže, kterou skýtá téma, jež se pohybuje na hranici několika oborů – psychologie, sociologie, filosofie. Zdá se poněkud problematické hovořit o ženě vůbec,

protože její postavení se vždy dotýká konkrétních sociálních podmínek, na které navíc různé ženy reagují různě. Svobodomyslnost de Beauvoir v osobním i veřejném životě to dostatečně dosvědčuje. Meze odhlédnutí od sociálního zakotvení se vyjevují především v pasážích, v nichž autorka promlouvá o současnosti. Soudě podle závěru je žena nadále „ta druhá“.

To v nějakém ohledu platí. Např. již zmíněná ústavní soudkyně Kateřina Šimáčková, tematizuje „druhotnou pozici“ ženy v souvislosti se současným právem. Platí to nadále i co do platových nerovností, které se neprojevují jen „hned“ v tom smyslu, že žena musí vyžít s nižším platem, ale v tom, že je více ohrožena chudobou ve stáří. Těmito příklady chci říct, že by bylo dobré nehovořit o pozici druhé obecně, ale být konkrétní. Člověk v tom případě totiž připadne i na oblasti, kde žena druhá není.

Především generace žen, do níž patří i autorka, má mnoho důvodů myslet si, že ženy druhé rozhodně nejsou, aspoň ne v mnohých opravdu rozhodujících ohledech. Jsou to například právě ženy, které jsou „první“ ve vzdělávání. Poměr mužů a žen studujících vysoké školy se pohybuje mezi 60 % až 70 % ve prospěch žen.

Připomeňme v této souvislosti, jak obtížná byla cesta Simone de Beauvoir: v její době nebylo běžné, aby žena studovala na veřejné vysoké škole. Ve Francii byly ženám určeny soukromí učitele nebo soukromé instituce katolického směřování. Právě takovou instituci navštěvovala i de Beauvoir. Následně nesměla coby žena studovat na École normale supérieure.² Hovořit v této situaci o *obecné* kategorii „druhé“ je řádově přesvědčivější než se k ní vztahovat dnes.

Chci tím říct, že autorka mohla lépe či spíše diferencovaněji zohlednit, jak moc se situace proměnila ve prospěch žen, třeba ve věcech vzdělávání. Lze předpokládat, že se převaha žen na vysokých školách projeví i v profesní sféře a v zastoupení žen ve vedoucích pozicích. Ale navzdory tomuto příslibu bychom neměli – po vzoru de Beauvoir – podléhat přezíravosti vůči ženám, které si zcela legitimně zvolí jinou cestu, třeba péči o rodinu.

Nakonec si osobně myslím, že ženy přestanou být „druhým pohlavím“ právě tehdy, když se chopí oné své transcendence, o níž autorka v návaznosti na de Beauvoir pojednává. Žena nebude druhá tedy, nebude-li budít rozpaky to, že se rozhodne pro to či ono životní směřování, aniž by přitom musela čelit výtkám, že je tu málo ženská, tu zas příliš ženská, a tudíž v každém případě nedostatečná.

Závěr

Autorka napsala podnětnou práci, nad níž si lze pokládat četné otázky. Považuji to za klad daného pojednání, které je živé (místy tak živé, že ne všechny pasáže jsou náležitě dotažené) a poučené.

Po zvážení kladů i některých nedostatků se rozhoduji pro hodnocení *velmi dobře až výborně*. Konečná známka bude určena na základě druhého posudku, obhajoby a rozhodnutí komise.

V Praze 1. 6. 2021

Tereza Matějčková, Ph.D.

² Viz např. biografie Kate Kirkpatrick, *Simone de Beauvoir. Ein modernes Leben*, München 2020.